

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 31, 2013.

ЧЕРНОГОРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 31, 2013.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE SECTION OF ARTS, 31, 2013.

UDK 801:811.163.4'28(497.16Дурмитор)

Владимир ОСТОЈИЋ*

НЕКА ПРОЗОДИЈСКА ОДСТУПАЊА ЈЕЗЕРСКО- ШАРАНСКОГ ГОВОРА ОД ВУК-ДАНИЧИЋЕВОГ АКЦЕНАТСКОГ СИСТЕМА

Апстракт: У овом раду аутор разматра прозодијске односе између Вук-Даничићевог акценатског система (млађег новоштокавског четвороакценатског система) и језерско-шаранске акцентуације. Прозодијске дискриминанте квалитативно-квантитативног карактера сведене су код неких категорија на појаве: а) силазних акцената изван првога слога, б) узлазних акцената на једносложним ријечима, в) дужине испред акцента, г) два акцената на једној ријечи и д) дезакцентуације и сл.

Уочљива су одступања неакцентованих дужина којих нема у Вук-Даничићевом систему или се у неким категоријама скраћују.

Кључне ријечи: Вук, Даничић, Језера, Шаранци, прозодија, акценат, дужина, дезакцентуација, дистрибуција, стандард

I

1. О АРЕАЛУ. Језера и Шаранци се налазе на сјеверпозападном дијелу Црне Горе. Висораван Језера чини равничарско и брдовито пространство које се пружа између Дурмитора, Сињајевине, Штуоца и Ивице, а на сјеверу се протеже до горњих ивица кањона ријеке Таре. Шаранци захватају сјеверни дио Сињајевине, спуштају се до ријеке Таре и до Језера. Села су у Језерима груписана по ободу језерске површи у три групације: пирлиторско-ћиперовачку, штуочко-ћуриочку и поддурмиторско-оруичку. У Шаранцима су, међутим, села

---

* Докторанд на Филозофском факултету у Никшићу

разбијеног типа, удаљена и доскоро недовољно повезана. У њима се издвајају двије групе села: Горњи Шаранци и Доњи Шаранци.

Преци данашњих језерских породица населили су Језера крајем 18. вијека, а шаранских средином 18. вијека. Стигли су на ова подручја из два правца. Језерци су се доселили из Бањана и никшићких Рудина, а Шаранци из херцеговачке Плане уз успутна станишта. Језерци и Шаранци су два племена природно подијељена. Свако са својим именом носио је своју племенску традицију и све доскоро ова два племена су припадала различитим административним центрима.

II

2. О ПРОЗОДИЈСКИМ ОСОБИНАМА И ДИСТРИБУЦИЈИ АКЦЕНТА. Прозодијски систем на подручју Језера и Шаранаца типичан је источнохерцеговачки прозодијски систем, односно стандардни акценатски систем.¹ Чине га четири акцента (два силазна –â, ã и два узлазна – à, á) и дужина ā.²

У својој дистрибуцији има све стандардне новоштокавске карактеристике:

- а) Једна ријеч по правилу може имати само један акценат.
- б) Оба силазна акцента везана су за једносложне ријечи и за први слог ријечи.
- в) Нема пре акценатских дужина
- г) Дужина се јавља иза акцента.
- д) Крајњи слог у ријечима од више слогова никада се не акцендује.

¹ Источнохерцеговачки акценатски систем обрађен је у многим радовима. Исп. П. Ивић, *Прозодијски систем савременог српскохрватског стандардног језика*, *Symbolae Linguisticae in honorem Georgu Kurylowicz*, Wrocław – Warszawa – Krakow, 1965, 135–144; Берислав Николић, *Основи млађе новоштокавске акценатуације*, Библиотека Јужнословенскога филолога, Нова серија I, Београд 1970; Асим Пецо, *Основи акценатуације српскохрватског језика*, Београ 1971; П. Ивић – И. Лехисте, *Прилози испитивању фонетске и фонолошке природе акцената у савременом српскохрватском језику*, ЗбМСФЛ, VI, VIII, X, XII/2 I XV/1 Нови Сад; Ј. Вуковић, *Акцент говора Пиве и Дробњака*, СДЗб X (1940); Гојко Ружичић, *Акцентски систем пљеваљског говора*, СДЗб III (1927); Милија Станић, *Ускочки акценат*, СДЗб XXVIII, Београд 1982, 63–191.

² Исп. М. Станић, *Ускочки акценат*, 71–74 и М. Пижурица, *Говор околине Колашина*, ЦАНУ Титоград 1981, 19–21.

3. Инвентар прозодије у овом говору једнак је источнохерцеговачком дијалекту који је ушао у основицу модерног српског књижевног језика. Што се тиче акцента у парадигми појединих типова именица, придјева и глагола, може се рећи да наш говор у основи има Даничићеву ситуацију модификовану на начин наших средњих говора са млађом новоштокавском акцентуацијом (Пива, Дробњак, Ускоци, Пљевља, ...).

У језерско-шаранском говору има квалитативно-квантитативних појава које се не уклапају у млађу новоштокавску четвороакцентску акцентуацију односно Вук-Даничићев акцентски систем. Дискриминанте су уочљиве и код појединих категорија у неакцентованим дужинама којих нема код Вука и Даничића. Најчешће су то случајеви старијих дужина ненормативног карактера којих данас нема у већини млађих новоштокавских говора и скраћивања неких Даничићевих неакцентованих дужина.

Одступања од дистрибуције акцента у Вуковом и Даничићевом језику су сведена на појединачне случајеве у којима се силазни акценти могу појавити и изван првога слога, узлазни акцент на једносложним ријечима, са дужином испред акцента, два акцента на једној ријечи, што је познато говору Ускока и неким другим источнохерцеговачким говорима.³

а) У позајмљеницама новијег поријекла, сложеницама страног поријекла новијег постанка и у оним у којима су саставни дјелови јасно уочљиви, у говору Језера и Шаранаца силазни акцент стоји и изван првога слога, па имамо:

ађутајнт Вр Гом Пал,⁴ *командајнт* Крш Зм Вир ПК Пит, *перфѣктно* Међ Нин Рас Шљ, *телевизију* Нов ПВ МГ ЈД, *зајебајнт* Њег

³ Исп. М. Станић, *Ускочки акцент* 71–74, М. Пижурца, *Колашин* 19–21.

⁴ Мјеста из којих наводим материјал означавају скраћеницама: Вр – Врела, Бор – Борје, Међ-Међужваље, Нин – Нинковићи, Кд – Кочадо, Под – Подгора, Над – Надгора, Пал – Палеж, КД – Ковачка Долина, Уск – Ускоци, Теп – Тепца, ТП – Тепачко Поље, Ом – Омарићи, ЈД – Јунча До, Шум – Шумановац, Руд – Рудиновача, Кев – Кевешица, Пит – Питомине, Бос – Босача, Раз – Развршје, МГ – Мотички Гај, Вир – Вирак, ПВ – Пашина Вода, ПК – Пошћенски Крај, Ков – Ковчица, Пров – Провалија, Вук – Вукодо, ГБ – Горња Буковица, ДБ – Доња Буковица, Нов – Новаковићи, Мер – Меруља, БЖ – Баре Жугића, Сел – Селина, Ор – Орашац, Рас – Расова, Ал – Алуга, Њег – Његовућа, Сув – Суводо, Зм – Змница, Зауг – Зауглина, ПП – Пашино Поље, РЖ – Рамово Ждријело, Крш

Руд РЖ Мер Вир МГ; *трафостаница* Њег Вр Бор Међ Нов ПВ Теп, *Југославија* Заг Крш Под Над Пит Вир ГБ ДБ, али и *Југославија* Вр ТП Гом, *Аустроугарска* Теп Пит Бос Вир Нов, *благовремено* Сел Ор Шљ Међ Пит Нов, али и *благовремено* Вр Бор Мер ПП, *навр нџике* Вр Шум Вир Њег Сув, *повр главѣ* Руд РЖ Студ.

б) Силазни акценат стоји изван првог слога са дужином испред у прилошкој ријечи *таман* у свим њеним значењима, узвицима, у ријечима употребљеним у посебно истакнутој експресивној функцији и специфичним стилско-семантичким функцијама (заповијест, одобравање, дозивање, вабљење и сл):

Таман ја љуцо а он поред мене Рас, *То ми е таман* Вр Њег, *Ми тџаман љегли а оне прѣ(д) кућом* Студ; *Ја таман у своју кућу а они бајџица ја иза мене* Бор, *Нос ше љаво* Вр, *Помоз Бој људи* (у свим пунктовима Језера и Шаранаца), *Оли мој тџо урачувати* Шум, *Добра му она шѣр. – Добра.* Бор, *Како дође? – Једва.* Њег, *јоч* (зауостављање волова у јарму), *кавус'* (вабљење телади) по свим пунктовима, *воч* (вабљење говеди на воду) по свим пунктовима, *џис, ис* (тјерање мачака и оваца) по свим пунктовима.⁵

Не може се говорити у наведеним примјерима о директном утицају старијих црногорских говора на језерско-шарански акценатски систем. Само дјелимично могло је доћи до утицаја староцрногорског двоакценатског система преко шаранско-бјелопавлићких катуна на Сињајевини. Знатно већи утицај дошао је мијешањем становништва и у последње вријеме путем разноврсних комуникацијских веза.

в) У ограниченом броју случајева јављају се облици суперлатива придјева и прилога, најчешће с краткоузлазним акцентом у компаративу, с два акцента:

најважни Под Над Пит ПК МГ Нов, *најглавни* Рас ПП Гом Студ, *најдџири* Нов ГБ Вук, Смољ Крш, *најсијари* Шљ Под Међ, *најмањѣ* Брај Студ РЖ Мер ПВ, *најпрѣ* Вр Бор Под Зауг, *најнесрећни* Вир ПК Вук Шљ Пог,

– Крш, Шљ – Шљиванско, Бог – Богомоља, Студ – Студенца, Гом – Гомиле, Брај – Брајковача, Пон – Понор, Пом – Пометеници, Ру – Руданца, ЧД – Чоланов До.

⁵ Уп. исто код М. Станић, *Ускочки акценат* 72.

али се на подручју Језера чешће среће: *најстїарї сїн* Вр Бор Шум, Руд Вир ПК ПВ, *најстарї нѡж* Руд ГБ ДГ Пров Ков, *најважнї* Вр Шум Под Теп Бос, *најмање јаїње* Вир, *најприе* Шум ТП Кев Нов.⁶

г) Два акцента задржавају саставни дјелови неких сложеница с полу:

двã пѡлубрãиїã Под, *Оне су пѡлусѣстре* Над, *пѡлувѹненѣ чãрапе* Вр.

д) Чује се и: *тѡ е пѡкрѹнна жѣна* Шљ, *їѡскѹї ти е скѡрѹї* Нов, и *тѡ су пѡстãрї љѹди* Њег, али се говори: *пѡдоста ѡѣце* Вр, *пѡдобар ѡãк* Мер, као у пивско-дробњачком говору и неким другим народним говорима.⁷

4. ДЕЗАКЦЕНТУАЦИЈА. Док се неке ријечи јављају с два акцента и док саставни дјелови неких сложеница задржавају свој акценат, друге неке ријечи, најчешће с изблиједјелим значењем, као и узречице или поштапалице при опуштеној артикулацији или при убрзаном говору, губе свој нагласак.⁸

а) Именица у положају испред именице која је управни члан синтагме, губи свој акценат:

кума Стãнија Кев, *Пїтај попа Бѡжа* Под, *господин-мãјѡре* Пал, *газда Јѡво* Шљ.

б) Без акцента се каткада чује и презент глагола *хтїјети*: *ош да ноћїмо* Над, *ош кѹћи* Под Теп, *ош ѡстрићи трї ѡвѣце* Сув.

в) Сасвим су обичне без акцента и ријечи *каже*, *реко* као поштапалице: *Реко, мãни се тї псã* Ал, *Каже, їмала сам їмријети* Вр.

⁶ Јован Вуковић наводи суперлативе с два акцента у пивско-дробњачком говору и каже: „Сви придјевни који праве компаративну основу са *їј* имају у суперлативу два акцента,“ и наводи примјере: *нај-прави, нај-здрави*... Ј. Вуковић, *П-Др*, 296, Исп. и М. Станић, *Ускочки акц.*, 155.

⁷ Јован Вуковић, *П-Др.*, 296; М. Станић, *Ускочки акц.*, 155.

⁸ Исп о дезакцентуацији ријечи код П. Ивића, *Проз. систем*, 138; М. Николић, *Полимље* 27 и 28; и М. Пижурица, *Колашин*, 35–34.

г) Без акцента су често именичка замјеница *што/шта* и придјевска *какав*. Појава дезакцентуације се јавља и у неких других ријечи, иначе својствено и осталим дурмиторским говорима.⁹

Примјери:

Шта о̀нѡ ӣӣ г̀ѡвор̄ише ? Студ, *Шта р̀ече ђѡи ч̀ѡек ?* Нов, *Пѡђи и љ̀зимај шта ђ̀еш* Вир, *Ӣм̄ ли кака т̄у сп̄а̀са?* Крш.

д) Појава дезакцентуације ријетко се среће код придјева осим у поздравима:

Добар ђ̄ан (по свим пунктовима), *добро ј̀утро* (по свим пунктовима), *добро в̀ече* (по свим пунктовима).

ђ) Честа је, међутим, код бројева:

Било је једно т̀ридес Под, *Ӣм̄ е т̄у један ст̄ари* Зауг, *Било е тѡ прие т̀риес ч̀етврте* Нов, *Нѣ ч̀етерес т̀рѣће н̄ајпрѡи* Бог, *Сам се у̀писѡ педесе др̀уге љ̀ задругу* МГ.

е) А изразито је бројна код прилога. Ту је дезакцентуација узела посебног маха:

Дѡшло иг је једно ч̀етерес љ̀уди Вир, *З̄атр̄ажи му мало бр̄ашина* Шум, *Нек ђ̀ѡђу и љ̀зм̄ мало пасу̀ља* Вр, *Дѡшѡ сам вамо ѡ̀дре* БЖ, *Нуде ми мало љ̀ѡба* Ков.

ж) Да је појава дезакцентуације акцентованих ријечи најизразитија код бројева и прилога, потврђују бројне полусложенице у нашем говору:

три-ч̀етири (по свим пунктовима), *двое-т̀рое љ̀еце* (по свим пунктовима), *двоица-т̀рѡица љ̀уди* Под, Над, *тамо-ва̀мо* Вир, Вр, *мало- пѡмало* ЈД ЧД, *колико – тѡликѡ* Бор, Шум, што одговара стању у другим дурмиторским говорима, као и неким староцрногорским.¹⁰

⁹ Исп. Јован Вуковић, *Акцент П-Др.*, 263, 269–272; М. Станић, *Ускочки акценат*, 98–102.

¹⁰ Исп. Ј. Вуковић, *Акцент П-Д*, 263, 269–272 и 378; М. Станић, *Ускочки акценат* 98–102; М. Пешикан, *СК-Љ*, 35–40. Исп о овоме код М. Николић, *Полимље*, 29.

5. О ДУЖИНАМА. Општепознато је да у млађим новоштокавским говорима постоји позиционо скраћивање неких Даничићевих дужина.¹¹ И у источнохерцеговачким говорима јављају се неподударности са Вуковом односно Даничићевом нормом мада тамо нема позиционог скраћивања.¹² Скраћивање дужина није у подједнакој мјери захватило источнохерцеговачке говоре. Говор Језера и Шаранаца боље чува дужине од говора у окружењу.

а) Код презента глагола прве врсте који непосредно испред наставка имају дугоузлазни акценат, као у осталим дурмиторским говорима¹³ и у говору околине Колашина,¹⁴ данашњи говор Језера и неких шаранских села немају дужине на наставку *e*:

трéсем Вр Под Пит Бос Раз ЈД Вир ПВ, *трéсеш* Нов См ПП Брај Ал, *трéсете* Под Над Пал Уск Пит Теп Раз МГ, *трéсѹ* Вр Међ Нин Бор ТП Шум, Руд; *рáсѿе* Сув Вр Њег Зауг Под Студ, *рáсѿемо* Вр Бор Међ Шум Кев Вир Ков, *зéбем* Сув Зауг Зм Под Над Нин РЖ, *зéбеш* Вр Бор Међ ТП Нин Под Над Пит Брај ПП, *зéбете* Вр Шум Руд Под Пит Бос Вир Кев, *вршеш* Зм Зауг Шљ Ал Вр Под Вир, *вршете* Под Теп Над Раз Ков ГБ Пров, *вршѹ* Вр Међ Пит Под Раз Вир ПК Ков, *тúчем* Сув Зауг Крш Брај Нов Мер ГБ, *тúчете* Вир МГ ПК Нов Под Раз Пит Вр, *мúзем* Ал Нов Мер Вир, *мúзеш* Пит Шум Вир Нов БЖ Раз Кев, *мúземо* Вр Бор ТП КД Пит Бос Под Над, *прéдем* Нов Мер Пит Бос ЈД КД Под, *прéдеш* Сув Гом Рас Сел Међ, *прéдѹ* Вир Раз Нов Мер Пит Теп Вр Бор.

Тако је и у тршићком говору.¹⁵

Дужину на наставку *e* у облицима једнине забиљежио сам на шаранском говорном простору:

трéсѿем Крш Шљ Рас Пом ПП, *зéбѿем* Гом ЧД Брај, *мúзѿем* Пом Пог ПП, *рáсѿѿем* Брај Студ Шљ Ру, *вршѿеш* Шљ РЖ Студ, *вршѿе* Брај Пог Пом, *тúчѿеш* Ру Брај Гом Студ, *прéдѿем* ПП Пог ЧД Гом, *крáдѿем* Пом Пог Шљ, *озéбѿем* Гом ЧД Студ, *обíдѿем* Гом Пог Студ.

¹¹ Б. Николић, *Основи*, 101.

¹² За Ортијеш, Пљевља, Ускоке, Пиву и Дробњак, види: Б. Николић, *Основи*, 102 и М. Пижурица, *Колашин*, 20 и 21.

¹³ Јован Вуковић, *Акценат П-Др.*, 319. М. Станић, *Ускочки акценат*, 82.

¹⁴ Маго Пижурица, *Колашин*, 21.

¹⁵ Б. Николић, *Тршићки говор*, СДЗб, XVII, 17.

У облицима множине остаје кратко *e*:¹⁶

Вршемо Сув Крш Шљ Гом, *растемо* Гом, Брај Њег Шљ, Под Над, *муземо* Брај Студ Ру Шљ Њег Међ Нин.

в) У Језерима и Шаранцима, као и у осталим источнохерцеговачким говорима,¹⁷ редовно су без дужине облици презента глагола *моћи*, а са дужином у префиксалних глагола:

мдоу Вр Под Над Нин Сув Брај См ПП, *мореш* Ал Међ Бор Шљ Гом, *мджеш* Вр Вир Пров Кев Руд Шум Крш, *мдже* Кев Нов Мер ПП РЖ Зауг Раз, *мджемо* Вир Ков Пров Бог Под Сел Ор Рас. *пџможѣм* Вр Бор Под Зауг Зм ПП, *пџмогнѣм* Међ ТП Вир Пит Над Гом Студ, *пџможѣ* Вир Зауг ПП Нов Мер *пџмогнѣ* Вир Зауг Зм ПП, *пџможѣмо* Вр Руд Пит Над Под.

г) У данашњем језерско-шаранском говору глаголи типа: *плести*, *звати*, *пећи* и *грести*, као прости или у саставу композита, имају редовно дуг наставак у презенту, а као беспрефиксални глаголи у множини дуг акценат:

плѣйѣм Вр Ал Њег Шљ Нов Мер, *ѣлетѣмо* Вр Зауг Зм ПП Крш Под Над Пит, *зѣвѣм* Под Над Уск Гом ПП Пом, *зовѣмо* Међ Бор Нин Бос Вир МГ ПВ Кев, *пѣчѣм* Вир Раз РЖ Шљ, *ѣчѣмо* Гом Брај Шљ Нин Нов Мер ГБ ДБ Пров, *грѣбѣм* Вр Под Пит Брај Крш, *грѣбѣмо* Раз Вир Ков Нов Мер ПП РЖ Зм Под Бог,

а код префиксалних форми дужина је и у множини:

џплетѣм Нов Мер Ков Шум Студ Зауг Зм – *џплетѣмо* Вр Вир Под Пит Теп Гом Брај Бог Рас Ал, *пџзовѣм* Нов Мер Пров ГБ Крш Зм – *пџзовѣмо* Међ Бор Над КД ЈД Раз Вир, *ѣсѣечѣм* Пит Бос Теп ТП Сув Зм Њег – *ѣсѣечѣмо* Вир Раз Теп ТП Шум Руд, *ѣзгрѣбѣм* Вир МГ ПВ ПК Зм Зауг Шљ – *ѣзгрѣбѣмо* Вр Кев Руд Шум Под Нин ПП, Ков См Пода Раз.

¹⁶ Исп. Ј. Вуковић, *Аксенат П-Др.*, 319.

¹⁷ За Ускоке, Вушовићеву Херцеговину, Пљевља, Ортијеш, Пиву и Дробњак види код Б. Николић, *Основе*, 103.

Поред чешћег *ỳđēm* – *ỳđēмо* у императивном значењу, биљежим и *идēмо*, мада је у нашем говору обичније *ајдēмо*, *ајдēмоте* (по свим пунктовима), али се у презенту доследно чује дужина у објема формама код глагола јести:

јѣдѣм Вр Бор Под Над Уск Зм ПП Пог, *јѣдѣш* Вр Вир Гом Пог Под Над Пит, *јѣдѣ* Нин Пал Коч Пит ПП Сув Рас, *јѣдѣмо* Вр Под Нин Кев Шум, *пѣједѣ* Вр Међ Шум Руд Кев Сув Њег Рас, *иѣједѣмо* Вир Раз МГ ПВ Кев Ков Пров.

Тако је и у осталим источнохерцеговачким говорима изузев Ор-тијеша.¹⁸

6. У источнохерцеговачким говорима у извјесном броју категорија јављају се дужине којих нема код Вука и Даничића. Стање је у овим говорима доста неуједначено.

а) У говору Језера и Шаранаца јављају се дужине на првом по реду вокалу *a* наставка – *ама* у дат., инстр. и лок. множине именица треће врсте изузев уколико је вокал непосредно пред наставком – *ама* под узлазним, а понекад и дугосилазним акцентом:¹⁹

кỳћāма Вр Бор Ал Сув Њег Зауг Брај Вир МГ ПП, *зāдругāма* Под Над Пит Раз Вир Ков ПП РЖ, *бỳквāма* Вир Ков Кев Руд Шум Зауг Зм Брај, *јāгодāма* Пит Бос, Раз Уск КД Над Под Нин, *борóвницāма* Бор Зм Зауг Гом Студ Мер Пал Ков, *лìвадāма* Нин Бор ТП Шум Руд Ков Зауг Сув ПП, *водèницāма* Вр ГБ ДБ Пров Вук Пал Гом *мòтикāма* ПП Зм Зауг Гом Брај Вир Ков Шу Руд,

према:

стрāнама Вир ПК ПВ Раз Пит Бос Уск, *глāвама* Шу Руд Кев Нов БЖ РЖ Сув Зм ПП, *ср̀нама* Вр Бор Раз Пит Теп, *нòгама* Нов Мер Гом Брај Рас Ал, *змѝјама* Раз Пит Бос Теп Над Уск, *жèнама* Вр Међ Бор Раз Вир КД Пит Бос, *бр̀здама* Бир ПВ ПК Раз Вр Међ

¹⁸ Исп. о овоме код М. Пижурица, *Колашин*, 23 и тамо наведену литературу.

¹⁹ У овом раду придржавамо се подјеле именица по врстама коју даје М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964, 185 и 186.

Њег Рас Крш, *јадојкѧма* Вр Под Над Пит Бос Вир Раз Зауг Зм Гом
Студ, *ђевојкѧма* Вр Под Над Вир.

Имамо:

мајкама Вр Нин Међ Шум Руд Каљ Кев Сув Пог Студ, *клѧтва-*
ма Вир Шум Под Над Ков Нин Бор Сув Рас, *цркѧма* Вр Бор Међ
Нин Крш Брај Рас Сел.

Овакво стање је забиљежио и М. Станић у Ускоцима,²⁰ док се дужина у пивско-дробњачком говору јавља спорадично.²¹ У пљеваљском говору нема ових дужина,²² а у Ортијешу дужине се ријетко чују на првом вокалу наставка –*ама*.²³

б) Под сличним условима забиљежио сам дужину на вокалу *а* придијевских наставака –*ав*, –*аст*, –*ат*:

баљав Вр Бор Међ Нин Зауг Њег Брај Крш, *знѧјав* Ал Зауг Крш
Гом ПП Нов Мер, *дрѧњав* Вр Пит Бос Теп Уск КД ТП, *гајрав* Гом
Студ Пода Брај Вир ПК ПВ Ков, *блѧсав* Вр Међ Бор Нин Пит Вир
Гом, *гајрав* Крш Рас Ал Гом Вир Ков Кев Каљ, *глибав* Вр Вир Пит
Нов Студ Шљ Крш, *ћѧлав* Вр Вир Нов Мер ГБ ДБ Пода Гом, *дла-*
кав Пит Нов Раз Вир Нин ТП; *грѧвасѧи* Вр Под Над Нов Гом Брај
Шљ Крш, *алатасѧи* Вр Међ Пит Бос Вир Зауг Зм Бор, *зѧвасѧи* Бор
Шум Руд Мер Нов ПП Ал Њег Сув, *баљасѧи* Шу Руд Мер Нов Вир
ПК Гом Студ Ал Рас, *брљасѧи* Шу Руд Кев Коч Нин Ал Рас Сел Ор,
кѧсасѧи Ал Рас Крш Гом Пода Нов Вир Пит; *гѧцѧи* Вир ПК МГ
Вр Ал Њег Зм Крш, *пѧнциѧи* Нов Мер ГБ ДБ Пров Вук Вир Пит,
чѧдновѧи Међ Нин ТП Кев Сув Њег Студ Пом,

према:

лукав РЖ ПП Уск Пит, *мртав* Уск КД ЈД Бос Теп, *грѧуљав* Вр Пит
Бос РЖ ПП Пог Ом; *бјѧличаст* ТП ПК ПВ Вир РЖ, *шиљаст* РЖ
ЧД Бог Брај Кев; *плѧнат* РЖ ПП Брај Бог ЧД Вир Ков, *нѧгат* Вир
Пров ГБ ДБ Гом *нѧсат* Шљ Гом Ал, *бѧгат* Вр Вир Ал Сел Пом.

²⁰ М. Станић, *Ускочки акценат*, 76.

²¹ Ј. Вуковић, *Акценат П-Др*. 225–227.

²² Г. Ружичић, *Пљевља*, 136–140.

²³ Б. Николић, *Основи*, 102.

в) Присвојни придјевни на *–ин* редовно су са дужином:

мајчѝн Вр Нов Мер Под Уск КД Пит Гом Шљ, *ба̀бѝн* Вр Међ Зм Њег Сув Под См, *сѐсѝрѝн* Вр Под КД Бос Ом Нин Гом Студ Пог, *Јѝлѝн* Вр Под Над Вир Њег Сув, *Мѝлѝчѝн* Пит Бос Вир КД Крш Сел, *Јѝлѝчѝн* Руд Шум Кев Пит Бос РЖ Сув Њег,

за разлику од присвојних придјева на *–ов*:

оче́в Вр Под Над Шум Руд Кев Сув Њег Зм Гом Брај, *Ба̀јо́в* Вр Над КД Бос Теп Руд Шум, *бу̀ко́в* Ал Руд Шум Вр КД Уск Крш Брај.

Наведени типови са дужином доследно су забиљежени у Ускоцима²⁴ и Колашину.²⁵ Колебање је изражено у говору Пиве и Дробњака,²⁶ а у Ортијешу су сви случајеви без дужине.²⁷

г) У нашем говору дужине се чују у завршном вокалу 3. л. множ. имперфекта:

зна̀вагѝ Вр Ал Њег Шљ Пода Приб Нин Вир Ков Пит, *мо̀љагѝ* Нов РЖ Зм Зауг Крш Мер ГБ ДБ Пров, *бѝјагѝ* Рас Ал Сел Ор Нин Бор Међ Пит, *држ́агѝ* ТП Теп Шум Руд Кев РЖ Зм, *црт́аѝ* Нов Мер Вир Раз МГ ПК ЈД Пит, чиме се говор Језера и Шаранаца једначи са говором Ускока, Пљеваља, околине Никшића и Колашина.²⁸ У Пиви и Дробњаку дужина се јавља спорадично,²⁹ а говор Ортијеша не зна за имперфекат.³⁰

д) Дуг крајњи слог без изузетка има и трпни придјев глагола треће врсте:

²⁴ М. Станић, *Ускочки акц.* 75–80.

²⁵ М. Пижурица, *Колашин*, 23.

²⁶ Ј. Вуковић, *Акце. П-Д.*, 274–279.

²⁷ М. Николић, *Основе*, 103.

²⁸ Исп Б. Николић, *Основе*, 106; М. Станић, *Ускочки акценат*, 74–78; Г. Ружић, *Пљевља*, 166–170; Д. Вушовић, *Диалекат Источне Херцеговине*, СДЗб III, Београд 1927, 61–65; М. Пижурица, *Колашин*, 22–24.

²⁹ Ј. Вуковић, *Акценат П-Др.*, 331 и 332.

³⁰ Б. Николић, *Основе*, 106. Уп. и М. Пижурица, *Колашин*, 24.

крѣнѹи Гом Студ Шљ Крш Ал БЖ Мер Нов, *окренѹи* Бор Нин Међ Ом Пит Зауг Зм Њег, *ћакнѹи* Вр ТП Теп Над Под Пит Вир Раз, *прѣврнѹт* Међ Рас Ал Брај Шум Руд Кев Ков ГБ ДБ, *стѣнѹи* Нин Ом Пит Бос Зауг Зм Крш Нов, Мер.

ђ) Овдје је са дужином и 3. лице множ. аориста, али и без ње па сам забиљежио:

узешѣ Вр Бор Међ Ал Нин Рас Над Крш Под Гом, *скѣчишѣ* Нов Мер Ков Вир МГ Раз РЖ Крш Шљ, *нађошѣ* Гом Брај Шљ Пог Вр Бор Међ Нов Мер Вир МГ Пит,

али и:

пѣдоше Шљ Гом Ом Бос Пит Нин Под Уск КД, *знѣдоше* Вр Међ Нин Бор Ом ТП Пит Ал Рас Гом, *мѣлише* Нов Мер Пров Вук Вир Ков Кев Шум Руд БЖ што одговара стању које биљежи Ружичић за Пљевља,³¹ и Пижурица за Колашин.³² Ту дужину редовно има ускочки говор,³³ док говор Пиве и Дробњака не зна за такву джину.³⁴

е) Дуго завршно –о има и облик радног глаголског придјева мушког рода чији основни облици имају вокално *р*:

ѹмрѣ Бор Међ Нин Ал Рас Њег Сув Гом, *зѹмрѣ* Под Над Међ Вир ПК Пров РЖ Крш, *сѹмрѣ* Брај Студ Шљ Над Пит Бос ТП Теп Раз, *сѹтрѣ* Вр Шум Руд Нов Нин Међ Ков Пог Гом.³⁵

7. Нијесам забиљежио дужину пред сонантима у случајевима:

а) код личних имена:

Вѣјин Вр Шљ Бор Под Над Шум Руд, *Јѣван* Вр Бор Нин Гом Пог Рас, *Душан* Вр Ал Сув Вир Раз Пит Шљ, *Милан* Вр Нин Под Гом Студ Ал Ор Ом, *Милун* Бор Шљ Крш Зауг Зм РЖ Вир

(Јован Вуковић за Пиву наводи примјере: *Јѣван – Јѣвана / Јѣвѹн – Јѣвѹна, Душан – Душана / Душѹн – Душѹна* и *Душѹн – Душѹна*);³⁶

³¹ Г. Ружичић, *Пљевља*, 160–163.

³² М. Пижурица, *Колашин*, 24.

³³ М. Станић, *Ускочки акценат*, 112.

³⁴ Ј. Вуковић, *Акценат П-Др.*, 345.

³⁵ Уп. исто и у Колашину М. Пижурица, *Колашин*, 24.

³⁶ Исп Ј. Вуковић, *Акценат П-Др.*, 213.

б) у ријечима страног поријекла на *–изам*:

фашизам Бор Нин Под Над Уск КД Ал Њег Зм Зауг Крш, *социјализам* Пог Студ Шљ Рас Сел Пит Бос Вир Нин, *комунизам* ТП Теп Кев Ков ПК Пит КД Раз Пров;

в) у личној замјеници трећег лица једн. мушк. рода: *његов* (по свим пунктовима);

г) у примјерима:

плѠтен Вр Бор Нин Ков Нов Мер Крш Шљ Брај, *нијѠсам* (по свим пунктовима), *јѠдан* Вр Бор Нин Нова Мер Шљ Крш Пог;

д) у инструменталу типа *чѠмцем* Пит Бос Пит Раз Сел Ор Буд.³⁷

8. Нешто је друкчија ситуација у нашем говору од Вукове и у вези са дуљењем пред сонантом. Овдје се, наиме, јављају сљедеће варијанте:

а) Акцент је редовно дуг у примјерима: *здрѠвље* Вр Под Над Усак КД Пит Бос Вир Го Брај Шљ, *бѠрје* Нов РЖ БЖ ПП Зм Зауг Њег, *ТѠрци* Бор Нов Нин Ом КД Бос.

б) Редовно се реализује кратак акценат у примјерима: *Ѡље* Вр Ал Рас Ор Буд Шљ Крш Нов Мер, *зѠље* Међ Ор Пит Над Под, *иѠње* Пит Гом Студ Бос ГБ ДБ Пров.

в) Поред редовно кратког акцента код именица средњег рода на *–је* код којих се јотује завршни сугласник основе, спорадично се јавља у неким случајевима и дуги акценат:

грѠжђе Теп Ор Сел Шљ, *рѠбље* Вр Пит Бос Нин Под Над Пал Вир МГ ПК, *снѠйље* Под Над Гом Студ Пода Пал Крш Нин Нов Мер Пров,

али и: *рѠбље* Вир Пров Нов ГБ ДБ Вук Ор ПП Њег и сасвим ријетко *грѠжђе* Њег Буд.

Тако је у Пиви и Дробњаку.³⁸

³⁷ Исп исту ситуацију и у Колашину код М. Пижурица, *Колашин*, 25.

³⁸ Ј. Вуковић, *Акцент П-Др*, 250.

г) У говору Језера и Шаранаца редовно се по свим пунктовима чује дужина и код прилога: *ḍānās, nōḥās, jesēnās* Вр Бор Под Уск ТП Гом Брај Рас Ал.

Тако је у Пљевљима,³⁹ у пивско-дробњачком говору⁴⁰ и Колашину⁴¹ напредо се јављају форме са дужином и без ње: *ḍānās / ḍānas*.

д) Дуг завршни вокал имају и прилози:

ḍūjḥē Бос Пит Вир МГ ПК Ков Мер Њег Крш, *ḍāḷē* Вр Нов Шум Руд Кев ПП РЖ ЧД Брај, *br̥jḥē* Вр Под Над Уск Пит Вир Раз Ков,

што је за Језера и Шаранце констатовао и Ј. Вуковић.⁴² Ова дужина је редовна и у говору Ускока,⁴³ док је у пивско-дробњачком говору нестабилна.⁴⁴ Колашин и околина никада немају дуг завршни вокал.⁴⁵

ђ) Наш говор није захваћен процесом дуљења акцента у сантхију изузев неколика случаја и то:

У двосложних предлога испред енклитике завршни вокал је увијек дуг:

pr̥ḍā se Вр Бор Нин Шум Руд ПП Зм Зауг Ал Рас, *ūzā se* Нов Мер Вир Ков Кев Шум Гом, *nōḡā se* Гом Брај Се Ор Бос Вир, *nīzā se* Шум Руд Кев ЈД Под Над Шљ Крш Пом.

Дугоузлазни акценат или дужину имају једносложни предлози када с енклитиком образују акценатску цјелину:

nā me Вр Бор Међ Пит Вир Ков Пров Шљ Сел Ор, *zā me* Ал Рас Њег Сув Пит Мер Нов ПП, *nā te* Вир ПК ПВ Ков Кев Руд Шум

³⁹ Г. Ружичић, *Пљевља*, 146.

⁴⁰ У пивско-дробњачком говору је обичније *noḥes* (Ј. Вуковић, *Акценат П-Др.*, 374–378).

⁴¹ М. Пижурица, *Колашин*, 25.

⁴² „У Његовуђи и Врелима редовно се чује дужина” (Јован Вуковић, *Акценат П-Др.*, 377).

⁴³ М. Станић, *Ускочки акценат*, 112.

⁴⁴ Јован Вуковић, *Акценат П-Др.*, 375.

⁴⁵ М. Пижурица, *Колашин*, 25.

Брај, *zá te* Ал Сув Гом Крш Нов Мер Пров Вук ПП, *на се* Међ
Нин Ом ТП Кев Руд Шум, *у се* Под Над Теп ТП Ом КД.

По правилу предлог *око* има или дугоузлазно крајње *о*, ако се на њега преноси акценат, или дужину:

око стае Пит Бос Мер Нов Брај Крш Шљ Бор Нин, *око куће* Вир
ПК ПВ Раз Мер Нов Брај Рас, *око врта* Бор Вр Ом ТП Теп Бод
Гом Пода Крш, *око нас* Ус Над КД ЈД, *око вас* Кев Ков Ор Зм Зауг.

Тако је у Пиви и Дробњаку,⁴⁶ у говору Ускока⁴⁷ и у другим неким говорима источнохерцеговачког типа.⁴⁸

8. ЗАКЉУЧАК. Акценатски систем језерско-шаранског говора је стандардни новоштокавски акценат српскога језика.

Одступања језерско-шаранске акцентуације од акценатских правила у Вуковом и Даничићевом језику сведена су на појединачне случајеве при чему се силазни акценти могу појавити и изван првога слога (*команданӣ*), са дужином или без ње испред акцента код појединих ријечи (*ӣаман*), најчешће емфатичног карактера; узлазни акценти на једносложним ријечима (*воч, јоч*); два акцента на једној ријечи (*најважнӣ, ӣдскӯӣ, ӣдлусџтра*) итд. Ни акценат страних ријечи често није стандардни, иако се и оне уклапају у прозодијски систем овога говора. У позајмљеницама новијег поријекла (*аћутанӣ*), новијег постанка (*трафостаница*) као и оним у којима су саставни дјелови уочљиви силазни акценат стоји и изван првога слога (*благоврџмено*) и сл.

У нашем говору, за разлику од Вук-Даничићеве акцентуације, има у неким категоријама неакцентованих дужина. Оне се јављају пред сонантима: код присвојних замјеница 3. л. множ. м. рода – *њѝ-ӣѝв*, замјеница *какав, овакав* и придјева на –*ов/-ев – њѝгѝв*.

Неке ријечи, најчешће с изгубљеним значењем, као и узречице или поштапалице при оштрој артикулацији или при убрзаном говору, губе свој нагласак. Такви су случајеви: именица испред именице (*кума Станица, попа Бѝжа*), презента глагола *хтјети* (*ош да ноћӣ-*

⁴⁶ Јован Вуковић, *Акценат П-Др.*, 365.

⁴⁷ М. Станић, *Ускочки акценат*, 142.

⁴⁸ М. Пижурца, *Колашин*, 26.

мо), поштапалица *каже, реко* (*Реко, мáни се тѝ*), именичких и придејевских замјеница *што/шта, какав* (*Шта òнò тѝт̃ ѝòворѝи*) и сл.

У језерско-шаранском говору врло су обични случајеви дезакцентуације у поздравима (*добар дáн*), код бројева (*Бѝло е једно трѝес*), па затим у бројних и прилошких полусложеница (*три-чѝтири, мало-пòмало*).

ЛИТЕРАТУРА

Јован Вуковић, *Акцент говора Пиве и Дробњака*, СДЗб, X, Београд 1940.

Ђуро Даничић, *Српски акценати*. Посебна издања КАН, књ. LVIII, Београд-Земун 1925.

П. Ивић, *Прозодијски систем савременог српскохрватског стандардног језика*, *Symbolae Linguisticae in honorem Georgu Kurylowicz*, Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1965.

Вук Стеф. Карацић, *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Карацић у Бечу 1852.

Берислав Николић, *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, Јужнословенски филолог, Нова серија I, Београд 1970.

Асим Пецо, *Основи акцентуације српскохрватског језика*, Београд 1971.

Милица Станић, *Ускочки акценат* СДЗб XXVIII, Београд 1982.

Гојко Ружичић, *Акцентски систем пљеваљског говора* СДЗб, III, Београд 1927.

Vladimir OSTOJIC

SOME JEZERA-ŠARANCI PROSODIC EXCEPTIONS FROM THE VUK-DANIČIĆ'S ACCENTUATION SYSTEM

Summary

In the paper, author is discussing prosodic relationship among the Vuk-Daničić's accentuation system (more recent neo-Štokavian system consisting of four accents) and the Jezera-Šaranci accentuation. The prosodic discriminants of qualitative-quantitative nature in some categories are reduced to the phenomena: (a) falling accents outside of first syllable in the word, (b) rising accents in monosyllabic words, (c) long syllable in front of a stressed syllable, (d) two accents in the limits of one word and (e) de-accentuation etc.

Evident are the aberrations from not-accentuated lengths, which do not exist in the Vuk-Daničić's system, or which do shorten in some categories.

Keywords: Vuk, Daničić, Jezera, Šaranci, prosody, accent, syllable, length, de-accentuation, distribution, standard